

זוטר

גרר — תל אל - פארעה

א.

נקודת-המוצא לזיהויה של גרר הוא זיהויו של נחל-גרר:
בראשית כ"ו, ט"ו-כ"א: "וכל הבארות אשר חפרו עבדי אבינו... סתמום
פלשתים וימלאום עפר: ויאמר אבימלך אלי-יצחק לך מעמנו...: וילך משם יצחק ויחן
בנחל-גרר...: ...ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום
פלשתים אחרי מות אברהם...: ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים:
ויריבו רועי גרר עם-רועי יצחק...: ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה". למדים אנו
מכתובים אלה, שיצחק הולך ומתרחק מגרר לאורך נחל-גרר ובדרך בה הלך לפנים
אברהם אביו — והרי אברהם הגיע עד באר-שבע¹): נמצא נחל-גרר מוליך מגרר
לבאר-שבע.

שם ש, כ"ב: "ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה
רחובות". מקומה של רחובות אשר בנגב ידוע: ח'רבת-רַחִיבָה, 30 ק"מ דרומה-מערבה
לבאר-שבע. כדי להגיע לשם, היה על יצחק להעתיק באחד המקומות מנחל-גרר המוליך
מגרר לבאר-שבע (עי' לעיל) ולפנות דרומה — אם כן, אין נחל-גרר אלא ודי עִזָּה,
המתחבר ליד ביר א-ציני (20 ק"מ דרומה-מערבה-מערבה לבאר-שבע, 18 ק"מ צפונה
לרחובות) מנחל באר-שבע ומנחל-חלוצה (ח'לצָה, 20 ק"מ דרומה-מערבה לבאר-שבע)
ונמשך משם צפונה-צפונה-מערבה על פני תל אל-פארעה (25 ק"מ דרומה לעזה)
ותל-ג'מה (12 ק"מ צפונה לתל אל-פארעה) אל הים. הואיל ונקרא הנחל על-שם העיר,
על כרחנו נזהה את גרר עם אחד התלים שעל ודי-עִזָּה.
לפיכך ראיתי לנכון לקבל בספרי "המקרא והארץ"² את הזיהוי הידוע של גרר
עם תל-ג'מה³.

ב.

מן המחקרים האחרונים נמצאתי למד שלושה דברים:
(1) "מענין, ששמה של גרר... נפקד גם ברשימות הטופוגרפיות המצריות המרר
בות מימי הממלכה החדשה... ומכאן נראה להסיק, שגרר אינה זהה לאחד התלים הגרר-
לים בקירבת חוף-הים, ששכנו על 'דרך-הים' החשובה, אלא יש לחפשה מזרחה לחוף-

(1) בראשית כ', ט"ו; כ"א, י"ד, כ"ב ול"א.

(2) מ. נאור, המקרא והארץ, באור גיאוגרפי לתנ"ך, חלק א', לבראשית י', י"ט.

(3) בראשונה אולברייט, JPOS, 4, 1924, עמ. 156 ואילך.

הים, מחוץ לדרך-המלך של צבאות-מצרים⁴). לאחר שהסכמתי לדעה זאת, נפסל תל-ג'מה גם בעיני.

(2) "מסופר על יצחק⁵, שבשנת-רעב יצא ממקום-מושבו בבאר-שבע, אבל ה' ציווה עליו, שלא ירד למצרים, ועליכן נשתהה בגרר"⁶). מכאן, שייתכן לזהות את גרר אך ורק עם אחד-התלים שבדרך באר-שבע — מצרים, דרומה-מערבה או מערבה לבאר-שבע.

(3) "תיאור נוסף של ארץ-גרר בא בדברי-הימים א' ד', ל"ט-מ"א: מסופר שם על התפשטותם של בני-שמעון, שפרצו לרוב וילכו למבוא גרר (כך לפי נוסח השבעים, הנראה יותר מנוסח המסורה, גורס כאן גֶרֶר) עד למזרח הגיא נחל-גרר (?) לבקש מרעה לצאנם"⁷). גירסת השבעים נראית גם מטעם זה, שלפי הכתובים הנ"ל היו יושבים "לפנים" במבוא-גדוד במזרח-הגיא "מן-חם" (השבעים: "מבני-חם"; וולגטה: "מגזע-חם") — ובני-חם אלה אינם אלא הכושים⁸, שישבו בגרר בימי אסא המלך⁹, כמאתים שנה לפני המלך חזקיהו, אשר בימיו היכו בני-שמעון את יושבי מבוא-גדוד (גרר)¹⁰. ואשר לזיהוי הגיא אשר בכתובים הנ"ל עם נחל-גרר, שאהרונ' מקבל אותו בדבריו דלעיל תוך היסוס, הנה המלים "עד למזרח הגיא" מתורגמות בפשיטתא "עד למדנחא דנחלא" — תרגום המאשר את הזיהוי ההוא. מבוא-גרר נמצא, איפוא, ממזרח לנחל-גרר, וגרר עצמה, לפי-זה, ממערב לו; עכ"פ נמשך הנחל-הגיא ליד גרר בכיוון דרום-צפון.

תל אל-פארה לבדו הולם את כל הנתונים הנ"ל: הוא נמצא במרחק 20 ק"מ מזרחה לדרך חוף-הים (עי' לעיל 1); הוא נמצא באמצע הדרך באר-שבע — רפיח, אחת-הדרכים המוליכות מבאר-שבע מצרימה (עי' לעיל 2); הוא נמצא בעברו המערבי של ודיע'זה, הוא נחל-גרר (עי' לעיל א'), באמצע קטע שאורכו 8 ק"מ הנמשך מן הדרום אל הצפון (עי' לעיל 3). חזקיהו המלך "הכה את-פלישתים עד עזה ואת-גבוליה"¹¹), וכיבוש זה של השפלה וחוף-הים אשר מצפון לקו באר-שבע—עזה הוא שסייע, כנראה, בהרחבת גבול בני-שמעון מבאר-שבע מערבה, מדרום לקו באר-שבע—עזה "למבוא גרר (גדר) עד למזרח הגיא"¹²). מלבד בני-חם "היושבים שם לפנים"¹³), נמצאו שמה גם

(4) י. אהרונ'י, ארץ-גרר, "ארץ-ישראל", ספר ג', עמ' 109.

(5) בראשית כ"ו, א"ו.

(6) י. אהרונ'י בערך "גרר", אנציקלופדיה מקראית, עמ' 561.

(7) אהרונ'י, שם, עמ' 562.

(8) בראשית י', ו'.

(9) דברי-הימים ב', י"ד, י"א-י"ג.

(10) דברי-הימים א' ד', מ"א.

(11) מלכים ב' י"ח, ח'.

(12) דברי-הימים א' ד', ל"ט.

(13) שם מ'.

"המ עו נים" ¹⁴) — ונמצא להם זכר עד היום בח'רבת-מעין (מעון), 10 ק"מ צפונה מערבה לתל אל-פארעה.
לאור כל-אלה ניטיב, איפוא, לעשות, אם נזהה את גרר המקראית עם תל אל-פארעה, אשר אין כל ספק גם בקדמותו הארכיאולוגית.

ג.

נוהגים לזהות את תל אל-פארעה עם שרוחן ¹⁵), עיר בני-שמעון ¹⁶). כל עוד היו מזהים את גרר עם תל-ג'מה, או עם תל אחר (עי' לקמן), לא היתה כל מניעה ליהויו של תל אל-פארעה עם שרוחן — אבל אין נתונים מספיקים כדי חיוב הזיהוי הזה. מן הכתובות המצריות מסתבר דבר אחד בלבד, והוא, ששרוחן נמצאת בדרום-מערבה של ארץ-כנען. הקובע את מקומה של גרר בתל אל-פארעה, כפי שאני עושה עתה, לא יתקשה כלל בהעברת שרוחן לאחד התלים האחרים בסביבה ¹⁷).
במפת-מידבא ¹⁸) רשומה העיר גרר על הקו באר-שבע — עזה ומצפון למקום פטיש (ח'רבת-פטיש, 18 ק"מ צפונה-מערבה לבאר-שבע). למצב גיאוגרפי זה מתאימים שני תלים, שיש מזהים אותם עם גרר המקראית: תל א-שריעה, 9 ק"מ צפונה-מזרחה לח'רבת-פטיש ¹⁹), ותל אברה-היריה, 7 ק"מ צפונה-מערבה לה ²⁰). לאור כל מה שנתברר לעיל, אין שני תלים הללו הולמים את הנתונים המקראיים: (1 אינם שוכנים בדרך באר-שבע — מצרים, עי' לעיל, ב' 2; 2) הם שוכנים על ודי-שריעה, שאין לזהותו בשום פנים עם נחל-גרר, לפי שאינו מוליך אל באר-שבע ואל רחובות אשר בנגב (עי' לעיל, א'). נוסף על כך, מושך ודי-שריעה את מימיו מן המזרח אל המערב, וכיצד יבואו בני-שמעון למבוא גרר (גדר) עד למזרח הגיא " (עי' לעיל ב' 3)? אמנם ליד תל אברה-היריה, מזרחה לו, נוטה ודי-שריעה דרומה-מערבה מערבה באורך 5 ק"מ, בערך — אבל אין טייה קלה זו מן הכיוון הכללי מזרח-מערב מספקת, לפע"ד, כדי ציון השטח אשר ממזרח לתל כשטח אשר " למזרח הגיא ²¹) ; 3) אין טעם בהרחבת גבול בני-שמעון בכיוון הקו באר-שבע — עזה,

(14) שם מ"א.

(15) בעקבות אולברייט, BASOR, 33, 1929, עמ' 7.

(16) יהושע י"ט, ו'.

(17) קנובל, Exeg. Handb., ליהושע ט"ו, ל"ב, מזהה את שרוחן עם תל א-שריעה;

דוד אלון, נחלת שבט-שמעון, "מבפנים", כרך י"ז, חוב' א"ב, עמ' 115, מזהה אותה עם תל-תְּלִיפָה.

(18) דף ט' שבהוצאת מ. אבי-יונה, "ארץ-ישראל", ספר ב', עמ' 129-156.

(19) בראשונה קלירמון-גאנו, Rec. d'Arch., 1899, עמ' 239.

(20) באחרונה דוד אלון, גרר, "מבפנים", כרך ט"ז, חוב' א', עמ' 46 ואילך, ובעקבותיו

י. אהרוני, ארץ-גרר, "ארץ-ישראל", ספר ג', עמ' 110.

(21) בניגוד לדברי אהרוני שם, עמ' 111.

ששלט בו, ללא־ספק, חזקיהו המלך לאחר שהיכה "את־פלשתים עד־עזה ואת גבוליה" (עי' לעיל, ב', בסוף).

על יסוד מפת־מידבא נוכל, לכל־היותר, להניח, שהיה נקרא אחד היישובים הביזאנטיים שבסביבת ודי־שריעה בשם גרר (דבר שאינו מוכיח כלום לגבי תקופת־המקרא) — אבל גם זה מוטל בספק, עי' לקמן.

גם הידיעה המובאת באונומאסטיקון לאבסביוס²², שגרר "רחוקה מבית־גוברין בכ"ה מילים (37,5 ק"מ) דרומה" לא תועיל לקביעת מקומה של גרר המקראית בודי־שריעה. אין אבסביוס מתכוון כלל לעיר גרר, אלא למחוז גרריטיקי, ואשר לעיר, הריהו אומר עליה בהמשך דבריו, שהיא נמצאת "בין־קדש ובין שור"²³, (הם) שני מדברות "וכו, אבסביוס מתכוון, איפוא, להשערה הרחוקה²⁴, אשר לפיה נמצאת גרר על ודי־גרור אשר מדרום לקדש־ברנע²⁵, וייתכן, שנרשמה העיר גרר במפת־מידבא (עי' לעיל) רק על־פי טעות־הבנה בדברי אבסביוס. ואמנם יש מן החוקרים²⁶ הסבורים שלא היתה העיר גרר קיימת בתקופה הביזאנטית.

התלים א־שריעה ואבר־הרירה פסולים, איפוא, גם הם, כמו תל־ג'מה, לזיהוי עם גרר, ולא נשאר לנו לזיהוי זה אלא תל־אל־פא־רעה לבדו.

מנחם נאור

22) מספר 204 בהוצאת ע"צ מלמד, ירושלים תש"י (גם "תרביק", שנה י"ט ושנה כ"א).

23) בראשית כ', א'.

24) בראשונה טרומבול, Kadesh Barnea, עמ' 63.

25) ר' מ. נאור, המקרא והארץ, חלק א', לבראשית כ', א'.

26) אלט, JPOS 17, עמ' 219 ואילך, ובעקבותיו י. אהרוני, ארץ־גרר, "ארץ־ישראל",

ספר ג', עמ' 109.